

Wstęp

Numer 4 kwartalnika *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka* w 2024 r. jest poświęcony etycznym aspektom prowadzenia badań z udziałem dzieci.

Numer otwiera tekst Katarzyny Drabarek, Katarzyny Makaruk i Szymona Wójcika. Celem tego obszernego artykułu jest przegląd teoretycznych i praktycznych ustaleń dotyczących realizacji badań kwestionariuszowych z udziałem dzieci na tematy wrażliwe, takich jak doświadczanie przemocy czy zaniedbania lub podejmowanie zachowań autodestrukcyjnych. Jak podkreślają autorzy, kwestie te nie są w Polsce uregulowane prawnie w sposób kompleksowy, a w praktyce społecznej znane są przykłady realizacji projektów badawczych, które nie dochowują odpowiednich standardów etycznych. Tymczasem dziecięcy respondenci muszą znajdować się pod szczególną ochroną ze względu na uwarunkowania rozwojowe. Dotyczy to zarówno nieekspozowania ich na zbyt trudne lub drastyczne treści, jak i zapewnienia dostępu do pomocy psychologicznej, np. gdy udział w badaniu wywoła silne stany emocjonalne lub przywoła trudne wspomnienia. W artykule dokonano również przeglądu wybranych polskich i zagranicznych kodeksów i regulacji dotyczących badań z udziałem dzieci. Warto podkreślić, że autorzy dzielą się doświadczeniami zebranymi przez ponad 10 lat podczas realizacji cyklicznych *Diagnoz przemocy wobec dzieci w Polsce* tak, aby wypracowane procedury mogły posłużyć innym badaczom – zarówno naukowcom, jak i przedstawicielom organizacji i instytucji zajmujących się sprawami dzieci.

Autorką następnego artykułu dotyczącego wybranych wyzwań i dylematów etycznych, które pojawiają się w badaniach z udziałem dzieci z doświadczeniem migracji prowadzonych przez dorosłych badaczy w tzw. wrażliwych (kruchych) kontekstach, jest Urszula Markowska-Manista. Badaczka, analizując wybrane piśmiennictwo z obszaru studiów nad dzieciństwem oraz sięgając do własnych doświadczeń z badań i doświadczeń innych badaczy, identyfikuje niektóre wyzwania, przyczyny tych wyzwań oraz dylematy wynikające z epistemologicznego środowiska badaczy i z relacji władzy oraz wrażliwego kontekstu. Kwestionuje też niektóre z prób oddania głosu dzieciom, wskazując na zagrożenia wynikające z aduptyzmu, wrażliwego tematu badań, sytuacji, kontekstu, metodologii i innych czynników, które zamiast do dziecięcej partycypacji mogą przyczynić się do tokenizmu i manipulacji oraz kolonizacji głosów dzieci w procesie badawczym. W swoim artykule Markowska-Manista

zadaje pytanie: w jakim stopniu i w jaki sposób zasady etyczne oraz etyka sytuacyjna, etyka codzienności, mogą być pomocne w radzeniu sobie z wyzwaniem i dylematami badawczymi i ich przewyżaniem? Wskazuje też na potrzebę wspierania i ochrony badaczy (dorosłych i dzieci) w planowaniu i prowadzeniu badań etycznych z udziałem dzieci we wrażliwych kontekstach, odnosząc się do użytecznych praktyk na europejskich i pozaeuropejskich uniwersytetach.

Zachęcamy także do lektury artykułu Aleksandry Tłuściak-Deliowskiej, którego celem jest analiza przejścia od skupiania się na dziecku jako obiekcie badania do traktowania go jako podmiotu badań, w szczególności podejmujących problematykę przemocy rówieśniczej, oraz kwestia ucznia jako współbadacza. W tekście wyeksponowano trudności oraz wyzwania metodologiczne i etyczne związane z prowadzeniem tego typu badań. W szczególności omówiono wyzwania związane z osiągnięciem symetrii w badawczych relacjach dorosły–dziecko oraz ułatwianiem dialogu obejmujące angażowanie uczniów w sposób umożliwiający współkonstruowanie wiedzy. Jak podkreśla autorka, projekty, w które zaangażowani są uczniowie, wymagają, aby badacze stale zastanawiali się nad swoimi działaniami, relacjami, wartościami, intencjami i zasadami etycznymi. Rosnące zainteresowanie prowadzeniem studiów empirycznych z udziałem uczniów w podejściu przyznającym im centralną rolę w badaniach świadczy o istotnym postępie etycznym i epistemologicznym. Chociaż uczniowie mają możliwość wypowiedzania się w sprawach, które ich dotyczą, a badania dotyczące problemów okresu dorastania prowadzone są z ich udziałem już od bardzo długiego czasu, to jednak poglądy dzieci i nastolatków na naturę różnych zjawisk społecznych i ich interpretacje mają raczej niewielki bądź żaden wpływ na tworzone przez badaczy definicje lub wyjaśnienia tych zjawisk.

Kolejny artykuł wyszedł spod pióra Anzheli Popyk. Jego celem jest analiza etycznych i metodologicznych aspektów prowadzenia badań naukowych z udziałem dzieci w Polsce. Jak wskazuje autorka, współczesne interdyscyplinarne badania koncentrują się głównie na dorosłych, co prowadzi do marginalizacji głosów dzieci. Mimo rosnącej obecności dzieci w mediach ich perspektywy rzadko znajdują odzwierciedlenie w badaniach i dyskursie publicznym. Autorka omawia ważne czynniki wpływające na pozycję dzieci w badaniach, w tym społeczno-kulturowe uwarunkowania relacji między dzieckiem a dorosłym, podkreśla konieczność rozwijania badań partycypacyjnych z udziałem dzieci, co wymaga zarówno formalnego, jak i merytorycznego przygotowania badaczy, oraz przybliży etyczno-metodologiczne aspekty prowadzenia badań naukowych z dziećmi, które mają doświadczenie migracyjne i uchodźcze. Wreszcie, badaczka przedstawia praktyczne wskazówki i omówiono

dwa ważne aspekty tych badań – funkcję języka i tłumaczeń, a także refleksje dotyczące roli i pozycji badacza w kontekście badań z udziałem dzieci.

Kolejni autorzy, Marcin Gierczyk i Dagmara Dobosz, skupili się w swoim artykule na kwestiach etycznych badań partycypacyjnych z udziałem dzieci i nastolatków, biorąc pod uwagę, że wiąże się z nimi wiele wyzwań wykraczających poza te przewidywane w tradycyjnych badaniach. Opierając się na protokole PRISMA, badacze dokonali przeglądu 26 artykułów opublikowanych w latach 2014–2024. Poruszane w analizowanych tekstach wyzwania etyczne związane z zaangażowaniem dzieci i młodzieży w badania partycypacyjne dotyczyły zapewnienia anonimowości i poufności, uzyskania świadomej zgody oraz minimalizacji potencjalnych szkód dla uczestników, szczególnie w kontekście wrażliwości młodych osób.

Interesującą perspektywę prezentuje w swoim artykule Błażej Kmieciak, który zauważa, że dyskusja dotycząca ochrony zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży na stałe weszła do polskiej debaty społecznej, politycznej i naukowej. Autor podkreśla, że statystyki dotyczące m.in. prób samobójczych u dzieci, a także alarmujące sytuacje z oddziałów psychiatrycznych dla młodych osób nieustannie przypominają, jak ważne jest profesjonalne wsparcie osób niepełnoletnich. Jednym z kluczowych momentów podobnego wsparcia jest badanie psychiatryczne. To ono poprzedza nie tylko finalną diagnozę, ale także jest tym elementem, który może rozpocząć okres leczenia szpitalnego. Kmieciak poszukuje odpowiedzi na fundamentalne pytania: „W jaki sposób badanie to powinno się odbywać?”, „Czy dziecko może uczestniczyć w nim samodzielnie?” oraz „Jak rozstrzygać zależność odpowiedzialności rodzica za zdrowie dziecka w kontekście prowadzonego badania psychiatrycznego?” i podejmuje próbę rozwiązania podobnych dylematów.

Autorką następnego artykułu jest Nataly Trabulsi, która przedstawia dogłębną analizę kwestii etycznych w badaniach z udziałem dzieci, koncentrując się na praktykach organizacji *Save the Children* i opierając się na wspólnych badaniach przeprowadzonych z *Plan International* i UNICEF Polska jako studium przypadku. Badania miały na celu ocenę dobrostanu dzieci i młodzieży dotkniętych wojną w Ukrainie, wykorzystując partycypacyjne i integracyjne metody dostosowane do wieku, takie jak rozmowy i zdjęcia wykonane przez dzieci, aby uchwycić ich perspektywę. Autorka zwraca uwagę na ważne zasady etyczne, takie jak świadoma zgoda, podkreślając tym samym złożoność skutecznej komunikacji z dziećmi i ich opiekunami, aby zapewnić pełniejsze zrozumienie i możliwość dobrowolnego uczestnictwa w badaniu. Badaczka odnosi się również do środków ochrony prywatności i poufności w celu ochrony poufnych informacji dotyczących dzieci biorących

udział w badaniu, zgodnie z zasadami Konwencji o prawach dziecka, oraz podkreśla ona prawa dzieci do bycia wysłuchanym, pełnego poszanowania ich prywatności oraz ochrony przed krzywdą. Trabulsi omawia znaczenie uczestnictwa dzieci w badaniach jako integralnej części etycznych praktyk, podkreślając to, że należy szanować i doceniać ich wkład. oraz opisuje znaczenie dostarczenia dzieciom informacji zwrotnej tak, aby były poinformowane o wynikach badań i o tym, w jaki sposób ich wkład został wykorzystany. Międzyinstytucjonalne badanie dobrostanu dzieci w Polsce służy jako studium przypadku, szczegółowo opisując konkretne kwestie etyczne i wytyczne dla zespołu międzyinstytucjonalnego. Przedstawia kluczowe ustalenia i wyciągnięte wnioski oraz oferuje praktyczne rekomendacje dla przyszłych badań z udziałem dzieci. Badanie to podkreśla rolę organizacji międzynarodowych, takich jak *Save the Children*, *Plan International* i UNICEF, w promowaniu i utrzymywaniu wysokich standardów etycznych w badaniach z udziałem dzieci, wnosząc tym samym cenne spostrzeżenia w szerszą dyskusję na temat kwestii etycznych oraz dostarczając informacji podmiotom zaangażowanym w dobrostan i prawa dzieci w kontekście przeprowadzania badań.

Numer zamyka przedruk artykułu współautorstwa Hannabeth Franchino-Olse, Nataly Woollett, Christiny Thurston, Pameli Maluleke, Nicoli Christofides i Franziski Meinck z czasopisma *Child Abuse & Neglect*. Jak wskazują autorki, uczestnictwo dzieci w badaniach stanowi zasadę, jednak często wyklucza się młodsze dzieci z badań dotyczących wrażliwych tematów ze względu na obawy badaczy, że uczestnictwo mogłoby wzbudzić w nich niepokój i spowodować ponowne przeżywanie traumy. Autorki, chcąc ocenić zasadność takiego postępowania, zgromadziły i przeanalizowały dane jakościowe koncentrujące się na emocjach i przekonaniach wykazywanych lub deklarowanych przez dzieci w wywiadach skupiających się na temacie przemocy.

Zapraszamy do lektury!